

CUPRINS

ABREVIERI	5
ARGUMENTUL TEORETIC AL LUCRĂRII	7
THE THEORETICAL ARGUMENT OF THE TREATISE	9
ARGUMENT THÉORIQUE DU TRAITÉ.....	11
ABSTRACT	13
RÉSUMÉ.....	32
TITLUL I. TEORIA DREPTURILOR OMULUI	52
CAPITOLUL I. ABORDĂRI ISTORICE ȘI CONCEPTUALE.....	52
1.1. Precursori filosofico-morali ai ideii Drepturilor Omului	52
CAPITOLUL II. SISTEMATIZAREA PERSPECTIVEI ȘTIINȚIFICE: ARGUMENTE PENTRU O METATEORIE A DREPTURILOR OMULUI	65
2.1. Elemente fundamentale ale unei teorii a drepturilor omului.....	65
2.2. Drept internațional al drepturilor omului și dreptul umanitar	73
2.3. Elemente de conceptualizare nonjuridică	77
2.3.1. Primul nivel de conceptualizare: înțelegerea drepturilor omului.....	77
2.3.2. Generații de drepturi ale omului.....	80
CAPITOLUL III. VALORILE UMANISTE ȘI DREPTURILE OMULUI	89
3.1. Umanismul și drepturile omului.....	89
3.2. Valorile umaniste: aspecte discursive.....	92
3.3. Axiologia drepturilor omului: tipologii de valori umaniste	93
3.3.1. Pacea	93
3.3.2. Libertatea și toleranța	97
3.3.3. Demnitatea umană	100
3.3.4. Solidaritatea.....	104
3.3.5. Egalitatea și nediscriminarea	107
3.3.6. Căutarea fericirii.....	111
3.4. Concluzie cu privire la valorile umaniste și drepturile omului.....	114
CAPITOLUL IV. IDEOLOGIIILE ȘI CONSTRUCTUL DREPTURILOR OMULUI	115
4.1. Liberalismul	116
4.2. Libertarianismul	120
4.3. Egalitarianismul	122
4.4. Socialismul	124
4.5. Social-democrația.....	127
4.6. Comunismul.....	129
4.7. Conservatorismul.....	131
4.8. Unele note concluzive: drepturile omului dincolo de ideologii.....	132

CAPITOLUL V. CADRUL PRINCIPIAL AL EXERCITĂRII DREPTURILOR OMULUI	
OMULUI	134
5.1. Problematika drepturilor omului între exercițiu și natură substanțială.....	134
5.2. Universalitatea.....	136
5.3. Inalienabilitatea	138
5.4. Indivizibilitatea și interdependența.....	142
5.5. Egalitatea și nediscriminarea.....	143
5.6. Participarea și incluziunea	146
5.7. Responsabilitatea și domnia legii	151
5.8. Dinamismul.....	153
CAPITOLUL VI. ELEMENTE DE CONCEPTUALIZARE JURIDICĂ	
6.1. Titularii drepturilor omului	154
6.1.1. Individul – titular de drepturi și libertăți.....	154
6.2.2. Poporul – titular colectiv de drepturi.....	156
6.2.3. Statul – subiect titular al drepturilor omului	160
6.2.4. Drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale	161
6.2.5. Popoarele indigene.....	163
6.2.6. Apatrizii.....	165
6.3. Titularii de obligații în teoria drepturilor omului	168
6.3.1. Abuzul de drept	168
6.3.2. Statele purtătoare de obligații	169
6.3.3. Instituții naționale de drepturile omului (INDO)	171
CAPITOLUL VII. SISTEME UNIVERSALE, REGIONALE ȘI SUBREGIONALE DE PROTECȚIE ȘI PROMOVARE A DREPTURILOR OMULUI	
7.1. Taxonomie juridică	178
7.2. Sistemul ONU de protecție a drepturilor omului	179
7.2.1. Universalitatea mandatului; particularități	179
7.2.2. Tribunale specializate	183
7.3. Sistemul regional european de protecție a drepturilor omului.....	189
7.3.1. Triada: Consiliul Europei, Uniunea Europeană și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa	189
7.3.2. Rolul specific al Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa	192
7.3.3. Relații interorganizaționale	195
7.3.4. Problema aderării Uniunii Europene la Convenția Europeană a Drepturilor Omului	201
7.4. Sistemul interamerican de protecție a drepturilor omului.....	204
7.4.1. Premise istorice	204
7.4.2. Carta Organizației Statelor Americane	205
7.4.3. Instrumente juridice adoptate în cadrul OSA	207
7.4.4. Mecanisme de protecție interamericane	218
7.5. Sistemul african de protecție a drepturilor omului.....	224
7.5.1. Contextul istoric	224
7.5.2. Organizația Unității Africane și Uniunea Africană	226
7.5.3. Instrumente și mecanisme juridice la nivel african.....	228
7.5.4. Mecanisme africane de protecție a drepturilor omului	239

7.6. Sistemul islamic de protecție a drepturilor omului.....	242
7.6.1. Problematizări legate de afirmarea sistemului islamic de protecție a drepturilor omului	242
7.6.2. Afirmarea juridică propriu-zisă a sistemului islamic de protecție a drepturilor omului – configurarea modelului teoretic	244
7.6.3. Instituirea sistemului islamic de protecție a drepturilor omului sub semnul organizațiilor regionale	248
7.7. Sistemul asiatic de protecție a drepturilor omului: dileme și așteptări.....	262
CAPITOLUL VIII. „APĂRĂTORII DREPTURILOR OMULUI” – ROLUL LOR ÎN PROMOVAREA ȘI PROTEJAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI	269
8.1. Apărătorii drepturilor omului și cadrul normativ corespunzător la nivel internațional.....	269
8.2. Mecanisme internaționale instituite în domeniul apărătorilor drepturilor omului.....	272
8.3. Situația apărătorilor drepturilor omului la nivel regional european.....	274
8.4. Perspectiva națională asupra acomodării realității juridice a apărătorilor drepturilor omului în cadrul juridic intern.....	275
TITLUL II. ORGANIZAȚII INTERNAȚIONALE CU RESPONSABILITĂȚI ÎN PROMOVAREA DREPTURILOR OMULUI	278
CAPITOLUL I. SISTEMUL ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE.....	278
1.1. Carta Organizației Națiunilor Unite și internaționalizarea drepturilor omului.....	278
1.2. Declarația Universală a Drepturilor Omului	281
1.2.1. Contextul adoptării și conținut.....	281
1.2.2. Importanța și natura juridică a Declarației Universale a Drepturilor Omului	285
1.3. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice	291
1.3.1. Pactele internaționale adoptate în anul 1966.....	291
1.3.2. Drepturile garantate de Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (art. 6-27)	293
1.3.3. Restricții, derogări ale drepturilor prevăzute în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.....	305
1.3.4. Mecanismul de control al Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice	306
1.4. Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale	308
1.4.1. Particularități. Nediscriminarea în exercitarea drepturilor	308
1.4.2. Drepturile garantate de Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (art. 6-15)	310
1.4.3. Mecanismul de control al Pactului internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale.....	320
1.5. Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială.....	322
1.5.1. Caracteristici și conținut.....	322
1.5.2. Prevenirea și combaterea antițigănistului în România	325
1.6. Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei	326
1.6.1. Drepturi garantate	326

1.6.2. Mecanismul de control al Convenției pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei	334
1.7. Convenția împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante	335
1.8. Convenția cu privire la drepturile copilului	338
1.8.1. Caracteristici	338
1.8.2. Prevederi substanțiale ale Convenției cu privire la drepturile copilului.....	339
1.8.3. Mecanismul de monitorizare și control al Convenției cu privire la drepturile copilului.....	360
1.8.3. Bullyingul și cyberbullyingul – forme moderne ale violenței împotriva copiilor	361
1.8.4. Cazul particular al educației sexuale	363
1.9. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități	365
1.9.1 Dizabilitatea – noțiune și conținut	365
1.9.2. Drepturi garantate de către Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități	367
1.9.3. Mecanismul de control al Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.....	383
1.10. Mecanisme și proceduri de protecție a drepturilor omului sub egida ECOSOC. Consiliul Drepturilor Omului	384
1.11. Alte documente relevante adoptate de ONU	387
1.11.1. Pactul Global al Națiunilor Unite	387
1.11.2. Principiile directoare ale Organizației Națiunilor Unite privind întreprinderile și drepturile omului.....	389
1.11.3. Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă	390
1.11.4. Pactul global pentru migrație sigură, ordonată și regulată (2018).....	391
CAPITOLUL II. ORGANIZAȚIA INTERNAȚIONALĂ A MUNCII (OIM).....	394
2.1. Istoric; domenii de activitate	394
2.2. Structura OIM	396
2.3. Normele internaționale în domeniul muncii.....	397
2.4. Codul internațional al muncii – conținut.....	399
2.5. Mecanisme de control	411
2.6. Organizația Internațională a Muncii și problemele sociale ale globalizării	413
CAPITOLUL III. CONSILIUL EUROPEI. CONVENȚIA PENTRU PROTECȚIA DREPTURILOR OMULUI ȘI A LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE	418
3.1. Consiliul Europei – noțiuni introductive.....	418
3.2. Convenția pentru protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Caracteristici generale	420
3.3. Drepturi și libertăți garantate	421
3.3.1. Drepturi garantate în textul Convenției din 1950.....	423
3.3.2. Drepturi prevăzute în protocoalele adiționale la Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale	489
3.3.3. Condiții de exercitare a drepturilor și libertăților	510
3.4. Mecanismul pe protecție instituit de Convenția Europeană a Drepturilor Omului	523

CAPITOLUL IV. CARTA SOCIALĂ EUROPEANĂ (1961) ȘI CARTA SOCIALĂ EUROPEANĂ REVIZUITĂ (1996).....	541
4.1. Caracteristici generale.....	541
CAPITOLUL V. DREPTURILE OMULUI ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ	552
5.1. Prevederi în tratatele fundamentale.....	552
5.2. Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (2000)	561
5.2.1. Principii și drepturi garantate	561
5.2.2. Interpretarea și aplicarea Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.....	584
5.2.3. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene: un construct juridic atipic.....	587
5.3. Raportul dintre dreptul Uniunii Europene și dreptul intern	595
CAPITOLUL VI. EGALITATEA DE TRATAMENT ȘI NEDISCRIMINAREA	602
6.1. Teoria egalității în sistemul de drept al Uniunii Europene.....	602
6.1.1. Analiza diacronică a circumstanțelor care au determinat formularea problemei egalității în sistemul de drept al Uniunii Europene	602
6.1.2. Principiul egalității reflectat în legislația primară a Uniunii Europene. Posibila transpoziție în modele interdisciplinare de analiză	605
6.2. Principii și norme ale Uniunii Europene	609
6.2.1. Principiul tratamentului egal în materia securității sociale.....	609
6.2.2. Tratamentul egal între persoane indiferent de originea etnică sau rasială	611
6.2.3. Cadrul general în favoarea egalității de tratament în domeniul ocupării și al muncii.....	614
6.2.4. Principiul egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de angajare și de muncă.....	619
6.2.5. Echilibrul dintre viața profesională și cea privată a părinților și îngrijitorilor.....	627
CAPITOLUL VII. LIBERA CIRCULAȚIE A PERSOANELOR ȘI A FORȚEI DE MUNCĂ.....	629
7.1. Temei normativ.....	629
7.2. Domeniu de aplicare.....	631
7.3. Conținutul material.....	635
7.3.1. Dreptul de intrare și de ședere.....	635
7.3.2. Liberul acces la angajare și egalitatea de tratament. Regulamentul (UE) nr. 492/2011	640
7.3.3. Dreptul de a rămâne pe teritoriul unui stat membru după desfășurarea unei activități salariate în acel stat	650
7.3.4. Angajarea în administrația publică.....	652
7.3.5. Restricții ale dreptului de intrare și dreptului de ședere pe motive de ordine publică, securitate publică și sănătate publică	654
7.4. Facilitarea exercitării drepturilor conferite lucrătorilor în contextul liberei circulații a lucrătorilor.....	661

CAPITOLUL VIII. DREPTURI CORELATIVE DREPTULUI LA MUNCĂ	664
8.1. Securitatea și sănătatea la locul de muncă	664
8.2. Detașarea lucrătorilor	668
8.2.1. Directiva 96/71/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 1996 privind detașarea lucrătorilor efectuată în cadrul unei prestări de servicii.....	668
8.2.2. Directiva 2014/67/UE privind asigurarea respectării aplicării Directivei 96/71/CE privind detașarea lucrătorilor în cadrul prestării de servicii	673
8.2.3. Directiva (UE) 2018/957 a Parlamentului European și a Consiliului din 28 iunie 2018 de modificare a Directivei 96/71/CE privind detașarea lucrătorilor în cadrul prestării de servicii.....	677
8.3. Munca atipică și foarte atipică	682
8.3.1. Munca foarte atipică. Forme	682
8.3.2. Munca pe fracțiuni de normă	685
8.3.3. Directiva 1999/70/CE a Consiliului din 28 iunie 1999 privind acordul-cadru cu privire la munca pe durată determinată.....	688
8.3.4. Directiva 2008/104/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind munca prin agent de muncă temporară.....	695
8.4. Timpul de muncă.....	698
8.5. Dialogul social și relațiile profesionale	708
8.5.1. Noțiuni, forme și evoluții ale dialogului social în Uniunea Europeană.....	708
8.5.2. Directiva (UE) 2019/1152 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 privind transparența și previzibilitatea condițiilor de muncă în Uniunea Europeană.....	715
8.5.3. Directiva 2009/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 mai privind instituirea unui comitet european de întreprindere sau a unei proceduri de informare și consultare a lucrătorilor în întreprinderile și grupurile de întreprinderi de dimensiune comunitară.....	718
8.5.4. Decizia 98/500/CE a Comisiei din 20 mai 1998 privind instituirea de comitete de dialog sectorial menite să favorizeze dialogul între partenerii sociali la nivel european	724
8.5.5. Directiva Consiliului 2001/86/CE de completare a statutului societății europene în ceea ce privește implicarea lucrătorilor	724
8.5.6. Directiva 2002/14/CE a Parlamentului european și a Consiliului din 11 martie 2002 care stabilește un cadru general relativ la informarea și consultarea lucrătorilor în Comunitatea Europeană.....	726
8.6. Participarea financiară a angajaților în cadrul întreprinderilor.....	728
8.6.1. Norme și practici internaționale privind participarea angajaților în cadrul întreprinderilor	729
8.6.2. Documente ale Uniunii Europene	732
8.6.3. Participarea financiară a angajaților în România	735
8.7. Protecția lucrătorilor	736
8.7.1. Directiva 2008/94/CE privind protecția lucrătorilor salariați în cazul insolvenței angajatorului (versiune codificată)	736
8.7.2. Directiva Consiliului 94/33/CE din 22 iunie 1994 referitoare la protecția tinerilor în muncă	743
8.7.3. Directiva 98/59/CE privind armonizarea legislațiilor statelor membre referitoare la concedierile colective	748

8.7.4. Directiva 2001/23/CE a Consiliului din 12 martie 2001 privind apropierea legislațiilor statelor membre relative la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului întreprinderii, al unității sau al unor părți ale acestora	753
8.8. Salariile minime adecvate în Uniunea Europeană	759
8.9. Formarea profesională și recunoașterea stagiilor de formare profesională	761
8.9.1. Educația și formarea profesională	761
8.9.2. Recunoașterea stagiilor de formare profesională	765
CAPITOLUL IX. DREPTURILE MIGRANȚILOR ȘI RESORTISANȚILOR DIN STATELE TERȚE	775
9.1. Agenda europeană și Pactul privind migrația și azilul.....	775
9.2. Regulamente ale Uniunii Europene privind regimul circulației și al frontierelor	776
9.1.1. Regulamentul (UE) nr. 1052/2013 EUROSUR din 2013 a stabilit un sistem european de supraveghere a frontierelor.	776
9.2.2. Regulamentul (CE) nr. 1987/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 decembrie 2006 privind instituirea, funcționarea și utilizarea Sistemului de informații Schengen	777
9.3.3. Regulamentul (CE) nr. 810/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 iulie 2009 privind instituirea unui Cod comunitar de vize (Codul de vize).....	778
9.3.4. Regulamentul (CE) nr. 1560/2003 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului (CE) nr. 343/2003 al Consiliului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe	779
9.3.5. Regulamentul de punere în aplicare (UE) nr. 118/2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1560/2003 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului (CE) nr. 343/2003 al Consiliului de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe	779
9.3.6. Regulamentul (UE) nr. 514/2014 de stabilire a dispozițiilor generale privind fondul pentru azil, migrație și integrare, precum și instrumentul de sprijin financiar pentru cooperarea polițienească, prevenirea și combaterea criminalității și gestionarea crizelor	780
9.3.7. Regulamentul (UE) 2016/399 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 martie 2016 cu privire la Codul Uniunii privind regimul de trecere a frontierelor de către persoane (Codul Frontierelor Schengen) a abrogat un regulament anterior și prevede absența controlului asupra persoanelor la trecerea frontierelor interne dintre statele membre ale Uniunii, stabilind totodată normele aplicabile controlului asupra persoanelor la trecerea frontierelor externe ale statelor membre ale Uniunii.....	781
9.3.8. Regulamentul (UE) 369/2016 al Consiliului din 15 martie 2016 privind furnizarea sprijinului de urgență pe teritoriul Uniunii	782
9.3.9. Regulamentul (UE) 2018/1726 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 noiembrie 2018 privind Agenția Uniunii Europene pentru	

Gestionarea Operațională a Sistemelor Informatice la Scară Largă în Spațiul de Libertate, Securitate și Justiție (eu-LISA).....	783
9.3.10. Regulamentul (UE) 2018/1806 de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerati de această obligație.....	785
9.3.11. Regulamentul (UE) 2019/1896 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 noiembrie 2019 privind Poliția de frontieră și garda de coastă la nivel european.....	786
9.3.12. Regulamentul Dublin și rolul său în structurarea unei politici comune în domeniul azilului.....	788
9.4. Directivele adoptate în domeniul migrației. Drepturi acordate migranților.....	792
9.4.1. Directiva 2003/86/CE privind dreptul la reintregirea familiei.....	792
9.4.2. Directiva 2003/109/CE privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung.....	798
9.4.3. Directiva 2004/81/CE privind permisul de ședere eliberat resortisanților țărilor terțe care sunt victime ale traficului de persoane sau care au făcut obiectul unei facilitări a imigrației ilegale și care cooperează cu autoritățile competente.....	803
9.4.4. Directiva 2008/115/CE privind returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală.....	804
9.4.5. Directiva 2009/52/CE de stabilire a standardelor minime privind sancțiunile și măsurile la adresa angajatorilor de resortisanți din țări terțe aflați în situație de ședere ilegală.....	817
9.4.6. Directiva 2011/36/UE privind prevenirea și combaterea traficului de persoane și protejarea victimelor acestuia.....	819
9.4.7. Directiva 2011/95/UE privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate.....	823
9.4.8. Directiva 2011/98/UE a privind o procedură unică de solicitare a unui permis unic pentru resortisanții țărilor terțe în vederea șederii și ocupării unui loc de muncă pe teritoriul statelor membre și un set comun de drepturi pentru lucrătorii din țările terțe cu ședere legală pe teritoriul unui stat membru.....	828
9.4.9. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității.....	832
9.4.10. Directiva 2013/32/UE privind procedurile comune de acordare și retragere a protecției internaționale.....	833
9.4.11. Directiva 2013/33/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 iunie 2013 de stabilire a standardelor pentru primirea solicitanților de protecție internațională.....	842
9.4.12. Directiva 2014/36/UE privind condițiile de intrare și de ședere a resortisanților țărilor terțe în scopul ocupării unui loc de muncă în calitate de lucrători sezonieri.....	848

9.4.13. Directiva 2014/66/UE privind condițiile de intrare și de ședere a resortisanților țărilor terțe în contextul unui transfer în cadrul aceleiași companii	853
9.4.14. Directiva (UE) 2016/801 privind condițiile de intrare și de ședere a resortisanților țărilor terțe pentru cercetare, studii, formare profesională, servicii de voluntariat, programe de schimb de elevi sau proiecte educaționale și muncă au pair	855
9.4.15. Directiva (UE) 2021/1883 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2021 privind condițiile de intrare și de ședere a resortisanților țărilor terțe pentru ocuparea unor locuri de muncă înalt calificate.....	858

CAPITOLUL X. DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ÎN CADRUL PROCEDURILOR PENALE

10.1. Mandatul european de arestare.....	860
10.2. Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale.....	862
10.3. Directiva 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale.....	864
10.4. Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale	865
10.5. Directiva 2012/29/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2012 de stabilire a unor norme minime privind drepturile, sprijinirea și protecția victimelor criminalității	867
10.6. Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate.....	869
10.7. Directiva (UE) 2016/1919 a Parlamentului European și a Consiliului din 26 octombrie 2016 privind asistența juridică gratuită pentru persoanele suspectate și persoanele acuzate în cadrul procedurilor penale și pentru persoanele căutate în cadrul procedurilor privind mandatul european de arestare	871
10.8. Directiva (UE) 2016/800 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copiii care sunt persoane suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale.....	872

TITLUL III. PRIVIRE SPECIALĂ ASUPRA UNOR DREPTURI SUBSTANȚIALE

CAPITOLUL I. ACCESUL LA JUSTIȚIE: IDENTITATE NORMATIVĂ ȘI DIFICULTĂȚI DE CALIFICARE JURIDICĂ	874
1.1. O teorie a liberului acces la justiție	874
1.2. Liberul acces la justiție și paradigma onusiană	879

1.3. Repere de conceptualizare și aplicare a liberului acces la justiție în sistemul european de protecție a drepturilor omului	883
1.4. Accesul la justiție în dimensiunea constituționalismului românesc	884
1.5. Unele note concludive	885
CAPITOLUL II. CONDIȚIA FEMEII ÎNTRE VIOLENȚA DOMESTICĂ ȘI DETERMINĂRI CULTURAL-RELIGIOASE	887
2.1. Violența împotriva femeilor – puternică preocupare la nivel internațional	887
2.2. Convenția pentru Prevenirea și Combaterea Violenței împotriva Femeilor și a Violenței Domestice	888
2.3. Condiția femeii: influențe culturale și religioase	893
2.4. Dileme și tensiuni naționale în garantarea drepturilor femeii prin includerea elementului cultural	897
CAPITOLUL III. DREPTURILE SEXUALE ȘI REPRODUCTIVE	900
3.1. Avortul	900
3.2. Identitatea de gen și orientarea sexuală	908
3.3. Dreptul la iubire – concept al sistemului internațional al drepturilor omului	915
CAPITOLUL IV. PROSTITUȚIA ȘI TRAFICUL DE FIINȚE UMANE	923
4.1. Prostituția și traficul de ființe umane din perspectiva drepturilor omului	923
4.2. Expunerea problemelor: standardele internaționale	924
4.3. Aplicații și implicații în cadrul teoriei drepturilor omului. Lucrătorii sexuali și munca sexuală	927
4.4. Abordări naționale ale prostituției și traficului de ființe umane	931
4.5. Concluzii	934
CAPITOLUL V. PROTECȚIA PERSOANELOR APARTINÂND MINORITĂȚILOR NAȚIONALE: ÎNTRE CONSERVAREA IDENTITĂȚII CULTURALE ȘI LINGVISTICE ȘI INFRAȚIUNI BAZATE PE URĂ RASIALĂ	936
5.1. Abordări europene ale problematicii persoanelor aparținând minorității naționale	936
5.2. Identitatea persoanelor aparținând minorităților naționale și problema infracțiunilor bazate pe ură	937
CAPITOLUL VI. DREPTUL LA EDUCAȚIE ÎN SISTEMELE INTERNAȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI	942
6.1. Dreptul la educație – manifest al spiritualității umane	942
6.2. Reflecții conceptuale ale dreptului la educație în activitatea Organizației Națiunilor Unite	942
6.3. Dreptul la educație în context regional-european	950
6.4. Unele note concludive	953
CAPITOLUL VII. CORUPȚIA DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR OMULUI	955
7.1. Corupția – o problemă circumscrisă domeniului drepturilor omului	955
7.2. Ipoteze ale conceptualizării fenomenului corupției	957

7.3. Corupția din România și sistemele internaționale de monitorizare și protecție a drepturilor omului	960
7.4. Norme internaționale și europene privind prevenirea și combaterea corupției	965
CAPITOLUL VIII. PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ȘI SCHIMBĂRILE CLIMATICE DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR OMULUI	978
8.1. Mediul înconjurător – aspecte teoretice, probleme de conceptualizare juridică și particularizarea sa în cadrul sistemului ONU de protecție a drepturilor omului.....	978
8.2. Schimbările climatice – preocupare centrală în garantarea dreptului la un mediu înconjurător sănătos	983
8.3. Preocupările pentru schimbările climatice în inițiativele regional-europene.....	988
8.4. Rezultate naționale în materia acțiunii climatice și a protecției mediului înconjurător	993
8.5. Concluzii.....	995
CAPITOLUL IX. DREPTURILE CULTURALE ÎN PARADIGMA DREPTURILOR OMULUI	996
9.1. Drepturile culturale din perspectiva standardelor Organizației Națiunilor Unite	996
9.2. Soluții regional-europene la problematicile conexe drepturilor culturale.....	1003
9.3. Inițiative naționale în materie	1007
9.4. Câteva aspecte concludive.....	1009
CAPITOLUL X. DREPTUL LA ADEVĂR – PREROGATIVĂ AUTONOMĂ ÎN CADRUL TEORIEI GENERALE A DREPTURILOR OMULUI.....	1010
10.1. Dificultatea filosofico-juridică de conceptualizare a adevărului.....	1010
10.2. Analiza sectorială a fundamentelor legale și jurisprudențiale în favoarea unui drept autonom la adevăr.....	1011
10.3. Aplicarea dimensiunii pluridisciplinare a dreptului la adevăr în contextul activității tribunalelor adevărului	1015
TITLUL IV. DREPTURILE OMULUI ÎN DIACRONIE	1018
CAPITOLUL I. DREPTURILE OMULUI ȘI DREPTURILE ROBOȚILOR.....	1018
1.1. Context și provocări.....	1018
1.2. Conștientizări, conceptualizări, principii.....	1019
1.3. Răspunderea civilă pentru prejudiciile cauzate de roboți.....	1028
1.4. Statutul de persoană electronică responsabilă	1029
1.5. Tipuri de roboți.....	1031
1.6. Impactul inteligenței artificiale afective și al roboților asupra vieții private și de familie	1034
1.6.1. Incongruența dintre realitate și teorie: un cadru normativ soft law pentru relația sentimentală/de familie om-robot.....	1035
1.6.2. Dreptul la viață privată și de familie în perspectiva evoluției lovotics: posibile soluții juridice de acomodare a relațiilor de familie dintre roboți și oameni.....	1040
1.6.3. În loc de concluzii: reconfigurări necesare și posibile scenarii de evoluție ...	1041

CAPITOLUL II. DREPTURILE ANIMALELOR ȘI DREPTURILE OMULUI.....	1043
2.1. Corelarea la nivel teoretic a celor două categorii de drepturi.....	1043
2.2. Norme internaționale privind drepturile animalelor	1046
2.2.1. Norme la nivel global	1046
2.2.2. Norme adoptate de Consiliul Europei	1049
2.2.3. Norme adoptate de Uniunea Europeană	1052
2.2.4. Drepturile animalelor în legislația română.....	1055
CAPITOLUL III. DREPTURILE OMULUI ÎN SPAȚIUL COSMIC	1056
3.1. Drepturile omului în spațiul cosmic: argumente în favoarea unei reconstrucții teoretice	1056
3.2. Drept spațial și drepturile omului: intersecționalitatea normativă	1058
3.2.1. Tratatul cu privire la principiile care guvernează activitatea statelor în explorarea și folosirea spațiului extraatmosferic, inclusiv Luna și celelalte corpuri cerești	1059
3.2.2. Acordul cu privire la salvarea astronautilor, reîntoarcerea astronautilor și restituirea obiectelor lansate în spațiul extraatmosferic.....	1061
3.2.3. Proiecte tematice	1062
3.2.4. Regulamentul 696/2021 de instituire a Programului Spațial al Uniunii și a Agenției Uniunii Europene pentru Programul Spațial	1063
3.3. Provocări privind drepturile omului în spațiul cosmic.....	1064
3.4. Privire specială asupra protecției mediului	1067
3.5. Note concludive	1069
CAPITOLUL IV. CRIPTOMONEDELE ȘI DREPTURILE OMULUI	1070
4.1. Despre criptomonede și bitcoin: premise și accepțiuni	1070
4.2. Criptomonedele și drepturile omului în abordări de principiu și legislative la nivel internațional și regional-european.....	1073
4.3. Criptomonedele și drepturile omului în abordările naționale.....	1077
BIBLIOGRAFIE (SELECȚIE)	1079
INDICE TEMATIC	1120

TITLUL I

TEORIA DREPTURILOR OMULUI

Capitolul I

ABORDĂRI ISTORICE ȘI CONCEPTUALE

1.1. Precursori filosofico-morali ai ideii Drepturilor Omului

De-a lungul timpului, spiritul umanității a căutat să-și împlinească aspirația către standardele etice obiective care asigură Binele și Echilibrul în societate.

Căutarea omului este îndreptată către valorile care rezonază cu ființa sa, urmărind permanent transpunerea, în plan concret, a celor mai nobile deziderate. Nevoia Omului de „a fi” în acord cu Binele este absolută întrucât nu se diluează indiferent de contextul istoric, politic sau social la care ne raportăm. Imaginarul uman ființează sub zodia aspirațională a ceea ce poate deveni sub auspiciile valorilor universale. Astfel, căutarea umană nu are ca scop *însușirea* în sensul posedării valorilor universale, ci urmărește să obțină *transformarea propriei ființe*; nu este relevant ce este individul la un moment dat pentru că ceea ce este în prezent constituie doar o amprentă care mărturisește starea spiritului dintr-un orizont temporal limitat *hic et nunc*. Pentru viitor, perspectivele individuale sunt infinite, iar acestea tind să se ralieze la aspirațiile care decurg din natura umană.

Căutarea omului de a fi în acord cu Binele este dificilă dacă Binele are o înțelegere diferită în raport cu fiecare membru al societății. A identifica Binele este, fără îndoială, cel mai dificil demers al istoriei omenirii pentru că destinul uman și devenirea ființei umane sunt direct dependente de esența acestuia. În acest punct, se deschide o inadvertență majoră: căutarea omului este neobosită, manifestându-se permanent și indiferent de circumstanțe, în timp ce Binele, odată identificat, rămâne inalterabil și este utilizat drept reper infailibil al acțiunilor umane. Pentru ca actul căutării și obiectul său să rămână actuali, Binele este supus unor reevaluări temporale, distingându-se perioade istorice în care în mod subsecvent *morală, virtutea, natura* echivalează valorii umane supreme.

Pentru *Socrates*, sensul omului este cunoașterea de sine, iar aflarea Binelui echivalează descoperirii omului în plenitudinea sa corporală și spirituală. De aceea, filosoful nu este dedicat identificării unei cosmologii specifice, ci se îndreaptă mai degrabă către conștientizarea ignoranței ființei. Doar din conștientizarea ignoranței vine trezirea omului către cunoaștere, iar cunoașterea ignoranței nu este ignoranță. Dimpotrivă, sesizarea limitelor cunoașterii umane echivalează cu recunoașterea caracterului evaziv al adevărului uman. Opera lui *Socrates* antamează ideile lui *Platon* și ale lui *Aristotel*, privind omul în lumina misterului pe care îl poartă și conștientizând opacitatea oricărei tentative de descoperire integrală¹. Promotor al *modestiei epistemologice*, *Socrates* nu inoculează un mod de a recepta individul și realitatea înconjurătoare, ci urmărește descoperirea prin prezentarea unui mod de abordare a ansamblului de circumstanțe în care se regăsește, la

¹ L. Strauss, *Natural Right and History*, Chicago, University of Chicago Press, 1953, pp. 38-39.

un moment dat, individul. După cum sublinia Platon în mitul oracolului din Delfi, înțelepciunea lui Socrates în relație cu lumea înconjurătoare rezultă exclusiv din faptul că acesta își conștientizează propriile limite ale gândirii și, pe cale de consecință, incapacitatea de a surprinde, prin propria conștiință, sensul umanității și aflarea Binelui. Modestia epistemologică nu este sinonimul predării necondiționate a omului în fața ignoranței. Înțelegând imposibilitatea perceperii Binelui, Socrates se preocupă de identificarea instrumentelor adecvate pentru a depăși limitele cunoașterii. Gândirea este instrumentalizată în sens critic și cu scopul de a obține o *atingere superficială a sensului*¹.

Platon conceptualizează problema Binelui în lucrarea *Republica*², concretizându-l în *metafora solară* prin ideea conform căreia, *ca și Soarele, Binele este sursa tuturor formelor de existență*; Binele nu este doar esență, ci transcende esența, impunând o ordine naturală de neschimbat în toate lucrurile. În accepțiunea lui Platon, fiind sursa tuturor lucrurilor, Binele exprimă unitatea naturii, iar unitatea, la rândul său, se obține prin *acordarea ființei și existenței*.

În *metafora solară*, Binele asociat Soarelui este lumina cunoașterii. Prin reflectarea sa asupra realității, transpare cu luciditate *ordinea naturală de neschimbat a lucrurilor*. Contrastul științific necesar pentru a evidenția *metafora solară* și implicațiile acesteia asupra societății este dezvoltat de filosof în *mitul peșterii*. Pentru cei prinși în tenebrele existențiale, focul este nu doar combustie interioară cât mai ales un instrument de observare a realității înconjurătoare. Existența focului produce luminarea realității înconjurătoare, dar și apariția umbrelor – produse existențiale derivate care, în conștiința prizonierilor peșterii, sunt autenticitatea socială. Individul eliberat de tenebre rezzonează cu Soarele și cu autenticitatea unui nou început existențial într-o cunoaștere. Pentru omul ieșit în lumină, Soarele este posibilitatea înțelegerii Bunătății Absolute și a Adevărului³.

Binele capătă o accepțiune diferită în filosofia aristotelică, modificându-și matca din planul ideatic în cel concret. Platon este preocupat de Idee și de plasarea individului în stare contemplativă cu scopul de a se racorda, prin Spiritualitate, la respectiva Idee, în timp ce *Aristotel* arată, în „*Etica nicomahică*”, că *acțiunea umană în sine, iar nu ideea aspiră către Binele Absolut: Orice artă și orice investigație, ca și orice acțiune și orice decizie par să tindă spre un anume Bine; de aceea, pe bună dreptate, s-a afirmat că Binele este cel la care aspiră toate*⁴. Într-adevăr, cazul aristotelic este particular deoarece *Aristotel* părăsește principiul lui Platon de a conjuga fiecare lucru cu sine însuși sub finalitatea contemplării; deci, pentru *Aristotel*, lucrul este lipsit de propria finalitate, nu *ideea despre un anumit obiect* determină utilitatea obiectului, ci *trăsăturile obiectului aplicate în plan concret*. Din perspectiva lui *Aristotel*, căutarea omului nu mai este îndreptată către *cunoașterea idealului veșnic și nestrămutabil*, ci este îndreptată asupra *aplicării Binelui universal prin mijloace variate, corespunzătoare indivizilor*. *Aristotel* respinge căutarea platonice a ordinii universale în favoarea metodelor de raționament deoarece doar acestea pot servi bunăstării sociale.

¹ Pentru detalii suplimentare, a se consulta <https://kurtz.institute/the-human-prospect/socrates-ancient-humanist>.

² Plato, *Republic*, 519e-520a, in: *Plato in Twelve Volumes*, vols. 5-6, trans. P. Shorey (Cambridge, Mass.: Harvard UP – London: W. Heinemann, 1969).

³ Pentru detalii suplimentare a se consulta Platon, *Republica*, în *Opere*, vol. V, traducere în limba română de A. Cornea, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, pp. 7-502.

⁴ *Aristotel, Etica Nicomahică*, traducere de S. Petecel, ediția a II-a, Editura Iri, București, 1998, p. 29.

Acestor gânduri le-au urmat, în Grecia Antică, două curente filosofice: *scepticismul* și *stoicismul*. Pentru adepții primului, *căutarea Binelui* de către individ este un proces continuu care se realizează în absența unui criteriu prestabilit al adevărului. Pentru sceptici, împlinirea umană poate fi atinsă, însă căutarea acesteia este, într-o oarecare măsură, perpetuă.

Scepticismul nu este o negare a posibilității de a găsi adevărul și nici nu este o negare a faptelor de bază ale experienței umane¹. Este mai degrabă un proces continuu de cercetare, în care fiecare explicație a experienței este testată printr-un contraexemplu. Or, în căutarea specifică umanității, *Binele* este gândit în opoziție cu *Tenebrele*, cu rezultatul distrugerii complete și al dezagregării.

Curentul *stoicismului* propune căutarea umană condusă de principiile *cauzalității* și *efectului*: dacă faptele noastre sunt rezultatul unor premise anterioare care nu pot fi depășite înseamnă că *acțiunile umane nu sunt în puterea autorului lor, ci decurg cu necesitate din firea lucrurilor*. În tot cazul, cunoașterea este centrală pentru activitatea umană, iar cunoașterea virtuților este elementul care însoțește *căutarea umană a Binelui*. Ființa, în perspectivă stoică, este supusă devenirii prin dobândirea unor virtuți morale care transpar din interacțiunea socială. Astfel, valoarea virtuților morale este de ordine diferită față de lucrurile de care am fost atrași în mod natural la o etapă inferioară în evoluție (hrană, siguranță, căldură). În viziunea stoicilor, singurul Bine al omului este Virtutea; aceasta din urmă reprezintă scopul și sensul căutării umane².

Căutarea umană stoică se concentrează asupra selecției raționale a lucrurilor în acord cu natura acestora. Astfel, individul trebuie să se concentreze pe *alegerea corectă* și nu pe *realizarea efectivă a alegerii făcute*. Alegerea corectă a individului este cea în conformitate cu virtutea, despărțită de bunurile materiale și în acord cu propria natură. Perfecțiunea naturii raționale este condiția de a fi virtuos și exercită acest lucru, și numai acesta, ceea ce este bun. Întrucât posesia a ceea ce este bun este suficientă pentru realizarea Binelui, agenții virtuoși sunt fericiți indiferent dacă ating sau nu lucrurile pe care le preferă.

În *Antichitatea romană*, o atenție particulară este acordată *legii morale derivate din om*, promovată sub denumirea de *drept natural*. Căutarea Binelui este asociată, în acest punct, în mod explicit, naturii umane printr-un normativ specific numit *drept natural*. Este în natura omului să îmbine în conținutul acțiunilor sale contrariile a două acțiuni: acțiunea afirmativă de a servi bunăstarea comună și acțiunea negativă de a nu face rău. Împreună, ambele exprimă natura dialectică a ființei umane care determină incertitudinea căutării Binelui. Este dificil să identificăm autenticitatea căutării umane atât timp cât nu este interzis individului să strângă bunuri materiale, însă există limitări referitoare la protecția intereselor celorlalți sau atât timp cât poți acționa conform propriei conștiințe sub rezerva de a-i ocroti pe cei asupra cărora se abate nedreptatea³.

Din dialectica umanității, dreptul roman extrage latura activă, a Binelui și a celebrării drepturilor celorlalți corelativ cu asigurarea respectului pentru propria persoană. Această latură, transpusă în precepte normative, exprimă *dreptul natural*. În cuvintele lui Cicero, *dreptul natural este rațiunea corectă, în acord cu natura, a cărei aplicare este universală, neschimbătoare, veșnică; dreptul natural cheamă la îndeplinirea datoriei prin poruncile sale*

¹ Pentru mai multe detalii a se consulta <https://faculty.mtsav.edu/cmcruder/theskeptics.html>.

² Pentru mai multe detalii a se consulta <https://plato.stanford.edu/entries/stoicism/>.

³ E. Levy, *Natural Law in the Roman Period*, Natural Law Institute Proceedings, p. 46.

și evită săvârșirea de nelegiuiri prin interdicțiile pe care le instituie (...) Este o fărădelege umană să încercăm să modificăm această lege sau să abrogăm o anumită parte din ea, la fel cum este imposibil să o desființăm în întregime. Omul nu poate fi liber de obligațiile naturale deoarece ele derivă din dreptul natural, al cărui autor este Dumnezeu, care va fi o lege eternă a tuturor popoarelor. Neascultarea legii eterne impuse prin dreptul natural echivalează cu negarea naturii umane¹.

Metafora solară și asocierea deității luminii cu Binele umanității a fost implementată în ideile cristalizate în perioada Antichității, în spațiul *Orientului Mijlociu*. În perioada domniei regelui Babilonului Hammurabi (1792-1750 î.H.), Ideea Binelui se raporta la bunăstarea indivizilor și la eliminarea inegalităților dintre clasele sociale astfel încât cei subordonați să nu fie supuși injustiției sociale de către indivizii aparținând claselor superioare. Hammurabi asigură transferul din planul ideatic în cel normativ prin opera de codificare a valorilor egalității și demnității umane. Codul lui Hammurabi a inițiat normativul principial referitor la prezumția de nevinovăție, protejarea segmentelor sociale vulnerabile (copii, femei, sclavi), corelația directă dintre drepturi și îndatoriri, introducând, pe această cale, premisele juridice ale bunăstării sociale. În Egipt și Mesopotamia, germeii reglementărilor favorabile drepturilor individuale se regăsesc în *legea mozaică*, lege care, în spiritul teocrației și al supraordonării deității, introduce valori sociale precum sanctitatea vieții, compasiunea pentru cei aflați în suferință, eliberarea individului din orice raport de sclavie sau servitute, evitarea producerii intenționate a răului.

În Persia, libertatea religioasă, egalitatea rasială și lingvistică, abolirea muncii forțate au fost prescrise cu titlu obligatoriu în Carta lui Cyrus – conducător care a stabilit ca obiectiv central al operei sale normative cultivarea relațiilor de prietenie între indivizi și între popoare. În privința teritoriilor islamice din Antichitate, principiile lui Israel – reiterate prin *sunna (tradiția profetului Mohammad)* și *Qur'an (cartea sfântă)* – construiesc pledoaria juridică a Binelui Social prin faptul că aduc în discuție valori precum *pietatea, responsabilitatea de a avea grijă de bunăstarea altora (jard), respectul pentru toate ființele umane*².

Antichitatea asiatică a contribuit la configurarea Ideii Binelui pe filieră filosofică, ținând cont de particularitățile indivizilor și de posibilitatea de concentrare a acestora în jurul valorilor umanismului. Confucius (înțeleptul Kong Qiu) a argumentat ca principal mijloc al atingerii păcii și bunăstării *comportamentul uman responsabil* a cărui sursă să fie legitimată în dorința omului de a nu face rău semenilor săi. Pentru Confucius, forța moralei umane constă în toleranță, bunătate și solidaritate, iar aplicațiile acesteia trebuiau să fie multiplicare în scopul obținerii Echilibrului Social. Mo Tzu aduce tribut teoriei justiției sociale și elaborează un cod moral fundamentat pe condamnarea faptelor dăunătoare altora, promovând în mod constant sacrificiul de sine și angajarea personală în folosul celor apropiați. Menținerea uniunii indivizilor sub valorile demnității și mentalului plin de compasiune și orientat către empatie este responsabilitatea conducătorilor care exercită, în acest sens, *mandatul Cerului*³.

¹ M. Cicero, *De Re Publica, De Legibus*: With an English Translation by C. Walker Keyes. The Loeb, 1928.

² P.G. Lauren, *The Foundations of Justice and Human Rights in Early Legal Texts and Thought*, capitol publicat în lucrarea *Historical and Legal Sources. Legal Texts to the Eighteenth Century*, Columbia University Press, 1998, pp. 164-170.

³ *Ibidem*.

În *subcontinentul indian*, problematica omului și a căutării esenței umane se raportează la *Arthashastra* – tratatul asupra guvernării atribuit lui Kautilya (filosof și consilier regal care a trăit în perioada 370-283 î.H.). În lucrarea citată, autorul îmbină elementele de teoria guvernării cu cele referitoare protecția populației defavorizate în lăuntru unei filosofii a nonviolentei. Normele conținute în Tratat indică obligația de comportament adecvat față de membrii societății și exercitarea îndatoririi fiecărui individ de a se pune în serviciul celorlalți (*dharma*). Inspirându-se din credința budistă, reglementarea *Arthashastra* așază în centrul său *spiritualitatea*, accentuând importanța libertății religioase. Toleranța trebuie să fie manifestată în primul rând în plan religios deoarece preceptele religioase sunt cele mai profunde forme de exprimare a spiritualității individuale. Spiritualitatea și credința compun nucleul personalității umane astfel încât respectul pentru ființa umană este concretizat în primul rând prin respectul pentru religia asumată: *religia poate lua mai multe forme, dar respectul pentru aceasta constă în reținerea propriei exprimări pentru a evita înălțarea propriei credințe și să denigrăm credința altora în mod necorespunzător. Toate credințele altora merită să fie onorate (...) Onorându-le, se înalță propria credință și se îndeplinește o slujire față de credința altora*¹.

În perioada *Evului Mediu*, dreptul natural este reevaluat în termenii unui ansamblu al celor mai înalte principii juridice care derivă din rațiunea umană. Cu toate acestea, dezvoltarea personalității umane prin progresul social și cel juridic este parantetică în perioada medievală. Accentul cade asupra suveranității statale, sferei de intervenție a autorităților publice în relație cu individul, acesta din urmă fiind trecut în umbra acțiunilor etatice.

Cu titlu de exemplu, în perioada Evului Mediu a fost elaborat un document care a stat la baza constituționalismului englez și american numit *Magna Carta Libertatum*, care a luat ființă pe fondul estompării conflictelor interne existente între rege și nobili. Formularea ambiguă a documentului – care în titlul său face trimitere la *libertatum*, termen interpretat în mod profan sub semnificația *libertății*, deși în mod literar acest termen evocă *privilegiul* – a determinat multiple provocări în interpretarea și aplicarea sa. Magna Carta a fost elaborată, în primă etapă, de arhiepiscopul de Canterbury Stephen Langton, iar cauza elaborării acestuia este determinată de dorința de conciliere dintre rege și baronii rebeli. Sub permanenta amenințare a confruntărilor civile, regele Ioan Fără de Țară a acordat nobililor un document care le-a dat drepturi și privilegii în raporturile cu puterea statală la data de 15 iunie 1215, la Runnymede, lângă Windsor. În forma sa inițială, Carta stipula prerogative precum libertatea și independența Bisericii, reformarea legii și a sistemului de justiție, limitarea puterii regale și contrabalansarea acesteia cu acțiunea mării nobilimi etc. Stabilirea unui raport de putere echitabil între nobili și rege instituia, la epoca faptelor, o aparență a unei guvernări democratice, însă negocierea puterii în limitele indicate de Cartă a constituit un motiv de neîncredere pentru ambele părți. Clauza 61 a fost intens disputată, baronii fiind dornici să exploateze prevederile clauzei în detrimentul monarhului, iar acesta din urmă urmărea să identifice o posibilitate de contracarare a dispozițiilor clauzei în temeiul cărora există posibilitatea îndepărtării monarhului de la putere de către un comitet de baroni în ipoteza în care monarhul sfida prevederile Cartei. Finalmente, clauza a fost respinsă la inițiativa regelui și cu sprijinul Papei, însă acest fapt a condus la acutizarea conflictului intern și la reformularea conținutului Cartei în anii subsecvenți: 1216, 1217, 1225. În anul 1227, Henric al III-lea a reeditat o versiune rezumativă a Cartei, care a fost

¹ *Ibidem*, p. 172.

încorporată ulterior în sistemul de legi englez, introducând stipulația conform căreia toate privilegiile trebuie să fie emise sub sigiliul Regelui. Dintre cele 63 de clauze în forma originală a Cartei, actualmente produc efecte juridice în sistemul common law: (1) clauza libertății Bisericii Anglicane în temeiul căreia organizarea și funcționarea Bisericii reprezentau o chestiune separată de exercitarea puterii regelui; (2) clauza 13 – care garantează în formă germinală autonomia administrativă a orașului Londra, care beneficia de libertatea de a-și alege proprii conducători locali (primari) fără imixtiunea regelui; (3) clauza 39 atestă că niciun om liber nu va fi privat de libertate, de drepturile sau bunurile sale, exilat, privat de statutul său în mod arbitrar, ci doar ca urmare a judecății legale efectuate de egalii săi sau de legile țării; (4) clauza 40 prevede că fiecare individ va fi ocrotit în privința drepturilor sale, fără să fie nevoit să plătească pentru acestea sau să aștepte în mod disproporționat în vederea realizării acestora¹.

Clauza 39 din Magna Carta a fost apreciată de doctrinari ca reprezentând forma rudimentară a doctrinei *habeas corpus* și a fost dezvoltată ulterior prin Actul Parlamentar din anul 1679, care reitiera cerințele Actului din anul 1640, instituind în sarcina instanțelor de judecată obligativitatea verificării legalității detenției indivizilor cu finalitatea de a opri arestările sau judecățile arbitrare.

Perioada Evului Mediu nu a fost rezumată, din punctul de vedere al evoluției teoriei drepturilor omului, la analiza clivajului dintre individ și puterea de stat, respectiv la reclamarea de drepturi din partea individului în raport cu opresiunea statală; conștientizarea lumii, a existenței și a rostului uman în lăuntru traseului existențial au constituit teme de reflecție pentru filosofii epocii. Fie că se raportează la divinitate pentru a identifica sensul lucrurilor, fie că aderă la o perspectivă laică, gânditorii reprezentativi ai perioadei Evului Mediu au achiesat la importanța acțiunilor umane pentru evoluția statală. În lăuntru acestui segment filosofico-istoric al umanității se distinge *Toma D'Aquino* care, aidoma lui Aristotel, subliniază neajunsurile umane în relația cu divinitatea. Fiind profund receptiv la influența aristotelică, Toma D'Aquino caută echilibrul dintre rațiune și revelație, el distinge între teologia revelată și teologia rațională – prima oferă o explicație a lumii prin apel la credință și armonizare a sensibilităților, iar cea de-a doua explică lumea înconjurătoare prin inteligență. Acceptând existența lui Dumnezeu ca factor explicativ al celor ce ne înconjoară în acord cu *cele cinci căi ale înțelegerii* postulate în cea mai reprezentativă dintre operele sale, *Summa Theologiae*, filosoful identifică modurile de conectare individ-divinitate: (1) Dumnezeu este agentul imobil al mișcării universale; (2) Dumnezeu este cauza primordială a lumii; (3) Divinitatea se definește ca necesitatea care ființează dincolo de lucrurile contingente; (4) Dumnezeu este Absolutul – atât întru Bine, cât și întru Adevăr; (5) Dumnezeu este scopul oferit fiecărei ființe². Prin lucrările sale, Toma orientează discuția despre om, demnitate umană și drepturi în paradigma religiozității și recunoaște, la nivel moral, coexistența eticii mundane (care reunește valorile etice aristotelice clasice precum curajul, cumpătarea, dreptatea) și a eticii bazate pe contemplarea esenței divine (sau dianoetica). Din dianoetica decurg virtuțile teologice care

¹ Conform informațiilor consultate pe site-ul: <https://www.salisburycathedral.org.uk/magna-carta-collections-what-magna-carta/key-clauses-magna-carta>.

² Conform informațiilor prezentate pe site-ul: <http://www.corpusthomicum.org/sth0000.html>, Corpus Thomisticum Sancti Thomae de Aquino Summa Theologiae prooemium, Textum Leoninum Romae 1888 editum et automato translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit Thomas d'Aquin, *Summa theologiae cum Supplemento et commentariis Caietani* (online).

sunt coborâte în sufletul uman de la Dumnezeu și se referă la credință, iubire și speranță. Deasupra rânduiri lumești există o altă formă de organizare statală, superioară (*civitas dei*), iar scopul vieții omenești desfășurată în lumea mundană imperfectă este apropierea de Dumnezeu. Desăvârșirea Ființei rezultă din apropierea intimă de Dumnezeu până la punctul contopirii prin contemplație, iubire și sfințenie¹.

Perioada *Umanismului și Renașterii* a schimbat centrul atenției de la stat asupra individului și asupra existenței acestuia, modificând tiparul transcendent de înțelegere a firii umane către un tipar de sorginte panteistă. Acesta din urmă este sprijinit de intensificarea interacțiunii dintre om și componentele lumii sensibile, printre care rigorile artei reprezintă cele mai fidele forme de surprindere a acestei interacțiuni. În contextul unei noi ordini istorico-politice, *Niccolo Machiavelli* relativizează pledoariile anterioare pentru demnitatea spiritului uman, opera sa remarcându-se prin teza conform căreia trebuie să lăsăm în urmă misticismul perioadei antice și să învederăm defectele individului; numai în acest mod putem aprecia ca firească și salvatoare orânduirea statală aptă să aneantizeze elementele distructive, antisociale, existente în firea umană².

În acord cu Machiavelli, organizarea statală performantă reprezintă Binele Suprem, iar acesta nu poate fi sacrificat cu scopul de a servi intereselor particulare ale individului – indiferent dacă acestea constau sau nu în protecția drepturilor și libertăților acestuia. Ideea lui Machiavelli nu este într-o măsură retrogradă, tributară perioadei precursore a Evului Mediu în sensul în care, deși statul este plasat în centrul preocupărilor sale în detrimentul binelui cetățenilor, interesele acestora vor fi sondate în măsura în care acest aspect este necesar pentru a sprijini Binele Comun al statului. Teza lui Machiavelli, sub aspectul conținutului, este complexă, cuprinzând următoarele idei: (1) activitatea suveranului trebuie închinată Cetății, iar în vederea realizării interesului statului nu trebuie să fie considerate superioare nici indivizii și nici scrupulele morale; (2) singura regulă demnă de a fi respectată este salvarea republicii; (3) individul este alterat în esența sa și singura morală care incumbă atât individului, cât și regelui este salvarea și conservarea statului; (4) dintre formele de guvernare, republica este mai aptă pentru a statornici legăturile cu poporul deoarece, spre deosebire de monarhie, republica exprimă respectul pentru popor și pentru lege³.

Interesul pentru organizarea statală și modul în care aceasta influențează protecția drepturilor individului sunt obiectul de analiză a autorului *Jean Bodin* în lucrarea *Les six livres de la Republique*. În opera citată – recunoscută în rândul gânditorilor epocii renascentiste ca o veritabilă capodoperă a lui Bodin –, imaginarul narativ este arondat dorinței autorului de a salva Franța de la presiunile politice determinate de divizarea religioasă. Îndepărtându-se de *metoda scolastică* (întemeiată pe preceptele aristotelice și pe principiile rațiunii) pe care o aprecia ca fiind prea rigidă și criticând totodată *metoda utopismului* avansată de un alt autor celebru al epocii renascentiste (Thomas Morus) pe considerentul conceptualizării mult prea fanteziste a lumii înconjurătoare, Jean Bodin elaborează o cale teoretică proprie – metoda istorică. Aceasta din urmă se fundamentează pe cunoașterea evoluțiilor constituționale existente în statele occidentale învecinate Franței. Potrivit concepției lui Bodin, centrul conceptual al statului modern este determinat de *suveranitate* – termen care desemnează posibilitatea formei de organizare de a da și de

¹ V. Morar, N. Năstase, *Filosofie – analize și interpretări*, Editura Antet, Oradea, ISBN: 973-9241-04-2, pp. 74-75.

² M. Bădescu, *Filosofia dreptului în România interbelică*, Editura Sitech, Craiova, 2015, pp. 91-92.

³ N. Machiavelli, *Principele*, Editura Științifică, București, 1960, pp. 23-95.

a anula legile. Fiecare dintre cele 6 cărți ale lui Bodin reprezintă un argument pentru o nouă orientare a actului guvernării, astfel: (1) Cartea întâi este structurată în jurul ideii că ordonarea unei republici este similară cu ordonarea relațiilor de familie; (2) Cartea a doua identifică diferitele tipuri de organizări monarhice, urmărind analiza comparativă dintre acestea în scopul identificării formei optime de conducere; (3) Cartea a treia se referă la organizarea Senatului, a magistraturilor și a puterii administrative; (4) Cartea a patra analizează aspectele care țin de dezvoltarea și declinul republicii ca formă de organizare; (5) Cartea a cincea se referă la particularizarea republicilor în funcție de trăsături precum diversitatea topografică, clima, populația; (6) Cartea a șasea accentuează relevanța resurselor financiare în privința organizării statale¹.

Viziunea lui *Thomas Morus* este, în linii mari, antitetică celei promovate de Bodin, în lucrarea *De Optimo Republicae Statu deque Nova Insula Utopia* autorul construind, în viziune antagonică, două existențe paralele pentru individ: cea reală, în care omului i se dezvăluie inechitatea socială a Angliei feudale și cea imaginară, în care toți indivizii sunt egali, lipsiți de proprietatea privată, aceștia cooperează în spiritul acceptării și toleranței pentru Binele Comun².

Pe de altă parte, *Erasmus din Rotterdam*, în lucrarea *Elogiul nebuniei*, utilizează satira ca formă de prezentare a realității sociale și a defectelor umane din perioada Renașterii, chestionând atitudinea Bisericii Catolice care prin practici cvasilegale și prin superstiții comitea abuzuri, încalcând drepturile și libertățile indivizilor. Guvernarea cetății aparține regilor, iar conducerea spirituală a oamenilor aparține Papei, însă ambii conducători (laici și religioși) comportă o formă de nebunie în temeiul căreia își asumă ca responsabilitate primară fericirea socială și/sau spirituală a poporului³.

În *epoca modernă și contemporană*, omenirea reiterează teze ale gândirii Antichității, adaptându-le la contextul de dezvoltare socială și religioasă al indivizilor. Prin raționamente complexe, idei care ființau sub marja ocultismului și a misticismului, sunt reformulate și îmbogățite în conținut. Cu titlu de exemplu, *Hugo Grotius* modelează într-un tipar de studiu independent *teza dreptului natural* – deja anticipată de gânditorii Greciei Antice. Urmând ideea lui Aristotel care prefigurează ființa umană în context social, Grotius construiește argumentul dreptului natural, stabilind ca sorginte a acestuia societatea și existența individului în lăuntru acesteia. Legea naturală instituită de Hugo Grotius este aplicabilă în temeiul unor criterii pe care filosoful le urmărește în mod cumulativ: (1) deși normele de drept natural sunt în acord cu natura rațională și socială a omului, ele nu derivă din voința omului sau din voința divină; (2) dreptul natural este autonom și există în mod independent de prescripțiile umane și de conceptele religioase, deși se poate inspira din ambele; (3) acțiunile dreptului natural sunt obligatorii sau interzise prin însăși substanța lor; (4) dreptul natural este imuabil, etern și arată ceea ce este just sau injust în mod absolut; (5) deoarece operează cu noțiuni elaborate, dreptul natural se adresează exclusiv omului, Grotius subliniind ideea conform căreia *numai ființa care se folosește în mod firesc de*

¹ G. Mairet, *Présentation. Les Six Livres de la République et la fondation moderne de l'État profane*, dans *Jean Bodin. Les six livres de la République. Un abrégé du texte de l'édition de Paris de 1583*, Paris, Librairie générale française/Le Livre de poche, 1993, p. 607.

² M. Thomas, *Utopia*, Editura Științifică, București, 1958.

³ D. Erasmus, *In Praise of Folly*, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, University of Michigan Press, 1958.

*precepte generale are însușirea de a fi subiect de drept*¹. Prin opera sa, Hugo Grotius realizează 3 distincții teoretice esențiale menite a complini lacunele de conceptualizare a dreptului natural, asigurând premisele unei veritabile epistemologii a acestuia: (1) dreptul natural se distinge de dreptul divin – primul îmbinând elemente ale misticismului cu cele ale raționalității; (2) dreptul natural este delimitat de morală – primul derivă din principiul rațional de sociabilitate, în timp ce morală este rezultatul aprecierii personale a ceea ce este bine și rău; (3) dreptul natural își afirmă independența prin raportare la dreptul pozitiv, primul fiind un ansamblu de reguli ce au ca fundament conștiința socială a omului, iar dreptul pozitiv desemnând normele care sunt în vigoare, susceptibile de executare și de a atrage coerciția statală în caz de nerespectare².

Teoria dreptului natural este reluată și adaptată de Thomas Hobbes, Baruch Benedict Spinoza, Samuel Pufendorf, John Locke, dobândind astfel valențe transformative. *Hobbes* modifică optica de analiză a teoriei dreptului natural, stabilind o libertate incomensurabilă pe care omul o are în starea sa naturală; dreptul de a exercita după propria conștiință această libertate reprezintă principala dimensiune a dreptului natural. Multitudinea de posibilități de acțiune determină, după cum este firesc, o stare conflictuală care, fie că rămâne latentă, fie că devine manifestă, va genera un război universal *bellum omnium contra omnes*. Trecerea de la starea naturală la starea statală implică, în viziunea lui Hobbes, inversarea perspectivei de acțiune umană – de la libertatea deplină (specifică stării naturale) la libertatea înăluntru legii etice (specifică ființării umane înăluntru orânduirii statale). Prin legea elaborată de stat, individul renunță la garanțiile dreptului natural, dar și la conflictele inerente pe care acesta le cultivă prin susținerea libertății individuale absolute. Transferul individului din starea de natură în starea artificială a statului imprimă existenței o nouă organizare în care individul este aservit totalmente statului; organizarea statală aduce promisiunea ordinii depline sub cerința sacrificării libertății absolute cunoscută de individ în starea naturală³.

Spinoza este continuatorul lui Hobbes în privința tezei dreptului natural, realizând unele nuanțări. În viziunea lui Spinoza, fiecare om este înzestrat, prin simplul fapt al nașterii, de a se comporta în acord cu natura sa și cu particularitățile care decurg din aceasta. Natura umană este duală, reprezentând o îmbinare naturală a Binelui și a Tenebrelor, iar conduita individului în acord cu natura sa va fi bivalentă, având vocația de a comite atât acte altruiste, cât și acte egoiste, dominate de pasiuni. Criteriul în funcție de care omul trebuie să își orienteze acțiunile constă în *utilitatea* pe care acestea o aduc în viața sa. În numele consensului social, omul va căuta să cultive acțiunile care fac posibilă manifestarea naturii sale, însă cu respectarea drepturilor celorlalți. Statul își menține supremația, însă, în raporturile cu indivizii, nu le poate limita acestora gândirea și conștiința care este, prin natura sa, absolut liberă, fiind susceptibilă doar de orientare și contextualizare.

Pufendorf apreciază dreptul natural ca un ansamblu de norme universale care sunt revelate oamenilor prin rațiune. Prin introducerea individului în societate devine incidentă distincția dintre *drepturile innăscute* și *drepturile dobândite* – primele sunt specifice omului aflat în starea de natură, în timp ce drepturile dobândite se cuvin individului ca urmare a

¹ H. Grotius, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Editura Științifică, București, 1968, p. 108.

² N. Popa, I. Dogaru, G. Dănișor, D.V. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Editura All Beck, București, 2002, p. 102.

³ T. Hobbes, *Leviatanul sau materia, forma și puterea unei comunități ecleziastice și civile*, traducere, introducere și note de A. Anghel, Editura Herald, București, 2017.

apartenenței sale unui cadru organizat precum statul sau familia. Natura omului este sursa drepturilor sale, iar caracteristica principală a naturii umane este *sociabilitatea*; exercitarea sociabilității determină individul să accepte transferul din starea de natură în starea unui acord social care face funcțional statul¹.

Locke analizează teoria dreptului natural prin contrapondere cu puterea statală, subliniind că drepturile inerente ale omului, derivate din natura umană a acestuia, sunt limitate de puterea statului printr-o convenție mutual consfințită. Individul conștientizează că trecerea la organizarea formalistă a statului implică concesii în privința drepturilor sale naturale, iar acestea sunt oglindite în puterea extinsă a monarhului, însă odată ce individul acceptă aceste premise, conducerea statului se legitimează, iar limitările drepturilor naturale sunt plauzibile.

Montesquieu avansează pe coordonatele trasate de *Locke* și analizează legile luând în considerare posibilitatea acestora de a garanta drepturile indivizilor și de a asigura puterea de stat. Sunt consolidate cele două realități ale individului: cea naturală și cea statală și, în mod implicit, cele două categorii legale asociate fiecăreia. Legile naturale sunt cauza legilor cetății, iar omul va fi plasat între două categorii de reguli: cele elaborate de el și cele care îi preexistă; în consecință, individul social va avea atât drepturile, cât și obligațiile specifice celor două orânduri legislative. În viziunea lui *Montesquieu*, *a spune că nu este drept sau nedrept nimic altceva în afară de ceea ce ordonă sau interzic legile pozitive este totuna cu a spune că, înainte de a se fi trasat cercul, nu erau egale toate razele lui*². Omul trebuie să fie deschis în cunoaștere și conștient cu privire la legile naturale care îi preexistă deoarece *legea în general este rațiunea omenească, în măsura în care ea guvernează toate popoarele de pe pământ; legile politice și civile ale oricărui popor nu trebuie să fie decât cazurile particulare la care se aplică această rațiune omenească*³.

Jean Jacques Rousseau problematizează trecerea individului de la starea naturală la cea statală. În starea de natură, individul se autocontemplă, trăindu-și experiențele umane prin filtrul propriilor exaltări și angoase, fiind consecvent cu sine însuși, dincolo de rigorile moralității sau imoralității. Omul curge din sine, fiind propria sa matcă existențială, interacțiunea cu alții nefiind un dat necesar. Odată cu intrarea în starea socială, individul devine orientat către nevoile artificiale – care sunt construite urmare a interacțiunii cu alți membri ai societății. Cu toate că este singur, omul regăsit în starea de natură este liber și independent în timp ce, odată intrat în starea socială, omul devine guvernat de aparențe, individul pierzându-și reperele originare. Clivajul dintre starea de natură și starea socială se transpune în dorința de dobândire a unui destin superior, în care omul să aibă aptitudinea de a aduce în societate autenticitatea propriei personalități. Deși câștigă securitatea prin acceptarea societății ca mediu de existență, individul se pierde pe sine, trecând sub aparența socială reperele existențiale. Prin faptul că individul ajuns în societate este constrâns să poarte o mască, societatea se întoarce împotriva sa, devine instrumentul ostil care îi atacă spiritualitatea și îi oprește devenirea. În cuvintele lui *Rousseau*, ceea ce pierde omul prin contractul social sunt libertatea sa naturală și dreptul nelimitat de a-și însuși tot ceea ce îl ispitește și ce poate atinge; de câștigat, câștigă libertatea civilă și proprietatea a tot ceea ce posedă⁴. În forma sa civilă, libertatea individului poate fi atinsă

¹ E. Speranția, *Introducere în filosofia dreptului*, Cluj, 1940, p. 105 și următoarele.

² *Montesquieu*, *Despre spiritul legilor*, Editura Științifică, București, 1964, p. 12.

³ *Ibidem*.

⁴ J.J. *Rousseau*, *Contractul social*, Editura Științifică, București, 1957, pp. 106 și următoarele.

prin alegerile sale morale și prin respectarea legii; deci, raportarea la artificial și nu la propria natură asigură mirajul libertății individuale.

În viziunea lui Rousseau, pentru ca individul să poată exista în spațiul social este necesar ca starea naturală să fie păstrată într-o proporție cât mai extinsă, să fie exercitate libertatea și independența ființei umane. Contractul social este compromisul dintre starea de natură și exigențele sociale, iar libertatea individuală (nelimitată în starea naturală) devine circumscrisă voinței generale și legilor cetății.

În cazul abordării *perspectivei criticismului*¹, teoria dreptului natural se estompează în favoarea explorării cunoașterii. *Immanuel Kant* reunește, sub coordonatele criticismului, cunoașterea provenită din experiență și cunoașterea derivată din spirit (din rațiune), plasând în relație de interdependență *intuiția* și *conceptul*. Într-adevăr, dualismul în cunoaștere trebuie identificat și acceptat, conștientizând că materia, odată percepută de subiect, nu poate fi interiorizată sub o formă nealterată, pură. Spațiul și timpul sunt condiții obiective ale gândirii umane, statornicind regula filosofiei kantiene în conformitatea căreia formele subiective (percepția și intuiția) fac posibile formele obiective (adică judecățile intelectului). Rațiunea umană operează cu două categorii de *imperative* – cele *ipotețice* (care depinde de instincte și afecte) și cele *categoriale* (justificate prin ele însele, ca acte morale și corecte). În accepțiunea lui Kant, imperativele categoriale sunt adjuvante ale implementării drepturilor omului, statului revenindu-i obligativitatea de a respecta toate prerogativele individului dintre care cea mai importantă este *libertatea*. Astfel, se impune a fi identificată o *lege universală*, care permite coexistența dintre voințele libere ale indivizilor. Deși atât *moralitatea*, cât și *legea* sunt identificate ca *imperative categoriale*, dintre cele două moralitatea este plasată într-o poziție de subordonare pentru că are ca obiect *intenția* și este lăsată la aprecierea conștiinței umane (și ea, de altfel, failibilă); legea este elaborată în acord cu morala, însă se bucură de un tip de constrângere mai pregnantă – cea statală. Viziunea kantiană despre Stat inserează și promisiunea *drepturilor omului*, subliniindu-se că întemeierea statului pe concepția idealistă a contractului social permite recunoașterea relevanței drepturilor persoanei și a sursei acestora constând în libertate. Statul presupune o taxonomie riguroasă înăuntrul căreia dreptul va avea preeminență prin raportare la interesele individuale; statul trebuie să asigure, în primul rând, respectarea dreptului deoarece doar odată îndeplinită această cerință pot fi respectate drepturile și libertățile oamenilor².

Georg Wilhelm Friedrich Hegel postulează o altă formă de înțelegere a lumii, acordând preeminență universalului asupra individualului. Spre deosebire de Kant, Hegel admite o existență de sine stătătoare a realității, independent de raportarea individului la univers. Lumea înconjurătoare descrie o logică proprie, indiferent de imixtiunea pe care umanul și subiectivul îl pot avea în organizarea sa. Statul este expresia voinței colective și reunirea libertăților individuale, fiind singura entitate aptă să garanteze drepturile și libertățile oamenilor. Hegel alege un mod inedit de conceptualizare a drepturilor omului, pornind de la ideea conform căreia indivizii se găsesc în relații de complementaritate și egalitate astfel încât ei pot să își opună opiniile celorlalți membri. Pe de altă parte, aceștia nu își pot opune opiniile în relație cu statul care, sintetizând voința tuturor indivizilor, emană

¹ Criticismul este un curent filosofic, întemeiat de Immanuel Kant, care se fundamentează pe premisa identificării valorilor și a limitelor posibilității de cunoaștere.

² M. Bădescu, *Introducere în filosofia dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2003, pp. 54 și următoarele.